

Bečková, Marta

Pramen k osudům české pobělohorské emigrace v Polsku

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1985, vol. 34, iss. D32, pp. 77-83

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108300>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MARTA BEČKOVÁ

PRAMEN K OSUDŮM ČESKÉ POBĚLOHORSKÉ EMIGRACE V POLSKU

V čtyřicátých letech získaly tři československé instituce — tehdejší Česká akademie věd a umění,¹ Knihovna Národního muzea v Praze (sign. XVIII D 8) a Muzeum Jana Amose Komenského v Uherském Brodě (Co 676) — od soukromého sběratele fotokopie synodálních zápisů Jednoty bratrské odbývajících se v Polsku. Originály zůstaly v soukromých rukách a byly v určitou dobu považovány za nezvěstné.² O tomto rukopisném souboru psal J. Tichý³ a v recenzi jeho studie V. T. Miškovská,⁴ překlad části prvního zápisu (konvokace konané 4. VII, 1629 v Lešně) s fotoreprodukcí první strany a informací o sbírce synodálních akt vydalo Muzeum J. A. Komenského v Uherském Brodě;⁵ publikovány tyto texty, až na drobné výňatky, dosud nebyly.⁶

Synodální zápisy zahrnují léta 1629 až 1658 a jsou to většinou originály, o čemž svědčí podpisy účastníků. Psány jsou polsky (do polštiny se místy vplétají latinská slova a věty), až na jeden text německý a vložené listy v němčině a latině. Tento soubor byl zřejmě sestaven ve vztahu k osobě a činnosti J. A. Komenského.⁷ Podle svého charakteru a formy pocházejí akta z bývalého lešenského bratrského archivu, jehož torzo je dnes uloženo ve Státním vojvodském archivu (Wojwodzkie Archiwum Państwowe) v Poznani jako fond „Akta Braci Czeskich“.⁸ Zde jsou rovněž uchovány opisy či někdy v detailech se lišící zápisy některých synod, jež jsou přístupné ve fotokopiích. Jak upozorňuje ve své studii J. Tichý, doplňují tyto zápisy rukopisnou sbírku „Synody braterskie w Polscez Ab Anno Christi 1589 et deinceps“ (sign. IX E 51), kterou zakoupila Knihovna Národního muzea v Praze r. 1904 z Lešna a jejíž české texty vydal A. Gindely.⁹ Vytvářejí s ní souvislou, i když neúplnou řadu a patří podle starého inventáře lešenského archivu (Index synodaliū secundum seriem annorum, rkp. KNM I E b 1, č. 31) do fasciklu IV synodálních akt z let 1586—1700.¹⁰

Synodální akta jsou cenným zdrojem informací o mnohých otázkách dotýkajících se života bratrských sborů. Zápisy mívaly jednotnou formu, závěrem byla zapsána usnesení (conclusiones), připojovány byly zvací dopisy na synod nebo omluvné dopisy účastníků a jiné listy synodem odesílané, dále záznamy a výtahy z přednesených kázání, seznamy účastníků a jiné materiály. J. Bielec-

ka, v závěrečné fázi uspořadatelka poznaňského fondu „Akta Braci Czeskich“, rozděluje synodalia do čtyř skupin: 1. usnesení synodů, tj. rozhodnutí seniorů a konseniorů, 2. návrhy kněží, kteří zde vystupovali jako představitelé jednotlivých sborů, 3. texty nebo teze synodálních kázání a promluv, 4. různé originální listy zasílané synodům (početné zvláště v 18. století).¹¹

Rád Jednoty ustanovoval, že „Acta synodalia pro paměť a potřebu další poznamenána bývají; kterýchž každý senior exemplář jeden za sebou chová“.¹² Zápisy, které máme k dispozici, byly určeny pro některého z polských seniorů, akta z těchto let psaná česky se téměř nezachovala. Přitom synody ve Velkopolsku byly společné pro sbory polské, české a německé. Složitá situace byla zvláště v Lešně, hlavním sídle velkopolských evangeliků a do požáru města v r. 1656 nejdůležitějším střediskem bratrské pobělohorské emigrace. Nejprve — v polovině 16. století — zde vznikl sbor německý, v r. 1604 byl zřízen sbor polský a po r. 1627—28 povstal sbor český.¹³ F. Hrejsa uvádí, že sbory „žily v přátelském poměru a za vzájemné součinnosti“.

Soubor synodalií, o němž pojednáváme, zachycuje ok. 30 shromáždění (synodů, konvokací, setkání starších při různých příležitostech, např. pohřby, návrat Komenského z cest) velkopolské provincie z let 1629, 1631—34, 1637—42, 1644—47, 1649—50 a 1658. Konala se v naprosté většině v Lešně, výjimečně v Ostrorogu, Skokách a Dębnicy, jeden zápis zachycuje jednání v Toruni a poslední záznam se týká shromáždění konaného ve Vratislavi v době po požáru Lešna. Zápisy nemají jednotnou podobu, některé jsou neúplné. Vedle obvyklých protokolů jsou zde i zajímavé osobní zápisy a marginální poznámky polských seniorů Jana Rybińskiego a Martina Ormia, část zápisu ze synodu vratislavského je převzata z diaria Martina Gerticha.

Pokud se týká Komenského, k nejcennějším zprávám náležejí záznamy o jeho synodálních kázáních, která pronesl česky, německy, bohoslužby vykonával i polsky. I tato okolnost by svědčila pro Hrejsův soud, i když jistě soužití jednotlivých sborů nebylo zcela bezkonfliktní. Spolupráce mezi nimi však skutečně existovala, byla dána mj. i nutností, zvláště v dobách zesilující se protireformace v Polsku, a byla ovlivněna i svazky personálními. Koncepty a výtahy z Komenského promluv, nebo alespoň uvedené téma či biblický text, na něž kázal, jsou převážně jediným dokladem této jeho činnosti v daném údobí, neboť texty jeho kázání byly mezi rukopisy nenávratně ztracenými při požáru Lešna. Ze zápisů se dovídáme i o jeho cestách (zprávu o cestě do Anglie a Švédska podával na shromáždění starších 8. listopadu 1642), o působení na lešenském gymnáziu, o přípravách a účasti na toruňském Colloquium charitativum, jedná se o jeho pansofii a je rovněž pověřován posouzením prací jiných bratrských spisovatelů (A. Węsierski ad.). Častým tématem jsou poměry na lešenském gymnáziu a otázky kázně mezi mládeží nebo vysílání studentů na různé školy a akademie, což se rovněž týká bezprostředně Komenského, je muž byl svěřen dozor nad studující mládeží. Nalézáme zde i žádost z r. 1634, aby Komenskému bylo povoleno usídlit se mimo Lešno, kde by mohl být Jednotě užitečnější, neboť ve městě řádí mor.

Velmi početné jsou zprávy, týkající se jednotlivých osob, tj. především o ordinacích akolutů, kněží, konseniorů a seniorů, např.: „Kazanie Synodowe w Piątek poranu odprawił Ks. Daniel Mikolajewski, po którym święceni Con-seniorowie Czescy i Morawscy: Pawel Hladzik, Jan Komenski, Jan H[Ch]odniczek, Matthiasz Polydor, Waclaw Lochar i B. Pawel Orlicius. W Sobotę po

ranných Modlitwach na stopień najwyższy ordinowany był B. Paweł Paliurus językiem czeskim. W Niedzielę Kazanie poranne miał B. Komenski Consenior; Po którym odprawia się ordinatia dwu Ministrów, Andrzeja Węgierskiego i Jana Malkholma“ (zápis z lešenské konvokace, která byla zahájena 4. VII. 1929; Co 676, 1. 1_{a-b}).¹⁴ Ne vždy je v těchto případech, zvláště v pozdějších letech, poznamenáno, zda šlo o představitele náboženské obce polské, české nebo německé.

Pozornosti zasluhují originální podpisy přítomných na synodu, obvykle jsou uváděni jen senioři a konsenioři s označením, které sbory zastupují; např.: Johannes Cyrillus Senior Bohemiae (1.5_b) nebo Ks. Jan Cyrillus, Zborů Českých Senior (1.11_b), Paulus Fabritius Senior Boh. (1.22_b), Adamus Hartmannus Cons. Bohemus mpp. (1.23_a) ad. I Komenský se podepisuje různou formou (nejčastěji Joh. Amos Comenius, jednou Jan Komenský) a s postupem let se dostává na přední místo mezi vůdčími postavami Jednoty.¹⁵

Synodním shromážděním příslušelo dále rozdělování uvolněných míst duchovních správců a kazatelů v různých místech nebo u šlechtických patronů a schvalování přijatých míst. Zápisy dokládají skutečnost, že byl nedostatek polských uchazečů o tato místa, a naopak po příchodu českých exulantů, mezi nimiž bylo pouze v Lešně kromě seniorů asi 30 kněží,¹⁶ přebytek českých zájemců. Svědčí o tom i známý list 36 českých a moravských duchovních napsaný v Lešně 24. září 1633, líčící jejich svizelné poměry a obracející se se žádostí o pomoc na litevského knížete Krzysztofa Radziwiłła.¹⁷ Přichozí z Čech a Moravy byli tedy ustanovováni do polských sborů nebo za dvorní kazatele polské šlechty, ovšem s výhradou případného návratu z exilu. Je pozoruhodné, jak je tato naděje neopouštěla ani po nezdaru sasko-švédského vpádu do Čech r. 1632, kdy byly konány rozsáhlé přípravy na návrat do vlasti; tato situace ovlivnila i několik spisů Komenského — Navrzení krátké o obnovení škol v království českém, Haggaeus redivivus a Otázky některé o Jednotě bratří českých.

Ilustraci k těmto skutečnostem nám poskytují hojně rovněž synodální zápisy. Jako dobrý příklad mohou sloužit doklady o Danielu Levínském, o jehož životě a literární činnosti, patrně ne příliš významné, máme jinak značně kusé zprávy. Daniel Levínský byl ordinován na kněze na lešenském synodu 9. X. 1932¹⁸ a je podepsán jako poslední mezi kněžími v listu Krz. Radziwiłłovi. V zápise ze shromáždění starších v Lešně 2. VII. 1633 (zasedání trvala obvykle několik dní, uvedeno je vždy datum zahájení) je zaznamenáno: „Do Chyciny Ks. Daniel Lewinski, którego Bracia Czescy, z tą conditią pozwalają, aby jesliby Pan Bóg Exilium nasze odmienił, a wiełsza by go potrzeba w oyczynie jego była Bracia Polscy przywrócić go, a Zbor Chyciński inaczej opatrzyć powinni będą“ (1.35_{a-b}). Podle F. Hrejsy působil D. Levínský v Chycině v letech 1633—35, dále se zmiňuje o jeho pobytu ve Weszkowě na Poznańsku r. 1633, pobýval i ve velkopolském Marszewě, později se pak dostal na Krakovsko k reformovanému sboru do Koz, kde v r. 1647 zemřel.¹⁹ Polský církevní historik Andrzej Węgierski jej ve svém díle Systema historico-chronologicum Ecclesiarum Slavonicarum charakterizuje takto: „Daniel Levinus Bohemus . . . Pastor Ecclesiae Marszowien(sis) in Maj(ori) Pol(onia), deinde Cossensis in Min(ori) Pol(onia) District(us) Cracov(iensis) Germanno-Polonicus Concionator. Vir pius, simplex, prudens, sedulus in functione sacrá.“²⁰

Na písničku Daniela Levínského si vzpomněl Komenský při psaní dedikace

svého Manuálníku v Amsterdamu v dubnu 1658, tj. — jak uvádí — v době smutného výročí vypálení Lešna.²¹ Obracel se v ní k „Rozptýleným z Lešna Polského, smutným, ochuzeným, Bohu však věrným a milým Čechům . . .“ a připojil „Píseň exulantů Českých v Lešně (S připojením na každý veršik vysvětlení)“ Daniela Levinského. Komenský ve svém Připsání Manuálníku o ní a jejím autorovi říká: „13. Mezi jiným v pobožnosti se cvičením a v duchu rozněcováním bylo také písniček na čest Bohu a pro potěšení společné od některých pobožných skládání. Až i na jednoho z mladších, k službě církve se strojících (Daniele Levinského, kterýž brzo potom do jazyka Polského se vpraviv, úřadu kněžského došel a církvem Polským pobožně a s velikým vzděláním sloužil), duch Hospodinů zstoupil a jej (an se před tím o jeho poetářství nevědělo) nadchl, že písničku horlivou jako by pro všecku tu v cizině shromážděnou církev složil. A to pod smutnou melodií žalmu 22., Kochanovského skládání; kterouž byl v shromáždění Polském (den Velikého pátku) slyšel a zamíloval. 14. Ta píseň když se starším do rukou dostala, uznána za hodnou, aby se jí v shromážděních užívalo; i užívalo, a obcovali tomu dověrně všickni pobožní po těch 27 let. Kromě že potom obleveno, a někdy za rok na ni nevzpomenuto, když jiných zpěvů církevních (z milosti Boží) dosti bylo, a že tu již ne exulanti, ale domácí bytem jsme, se zdálo. Až když se léta 1655 na Veliké také Polsko války těžké valily, zase sme jí při modlitbách od vrchnosti nařízených (vedle jiných písní a žalmů) užívati začali. 15. Ale když v tétéž válce Pán Bůh, dle spravedlivých soudů svých, na to naše Ségor zahynutí dopustil, nás však obyvatele jeho předivně při životu zachovav, v nové rozptýlení podal, . . . 16. A tomuť sem cíli [pro potěšení, dopl. M. B.] umínil k vám, nejmilejší, nyní promlouvaje, i písničku tu pobožnou a naše tím také způsobem k Bohu volání připomenouti, . . .“²²

Otázkou, o níž se vícekrát jednalo, byl Řád Jednoty, jeho vydání a překlad do polštiny. Na důležitém synodu konaném v říjnu 1632 v Lešně (Komenský byl zde ordinován za seniora, byl mu svěřen úřad písaře Jednoty a byl pověřen péčí o studující mládež) se hovořilo také obšírně o připravovaných knihách. První bod usnesení zněl: „Řád Jednoty, do polovice již vytisknutý, aby dotlačen byl, a testimonia mužů některých vzácných latině aby přidána byla.“²³ Dále pak Synopsi persequutionum ecclesiae Bohemicae (spis vyšel latinsky v r. 1647 a česky dokonce až r. 1655), „aby připojen byl latinským jazykem také řád Jednoty podle poslední edicí pilně zpravený“.²⁴ Řád Jednoty byl skutečně vytištěn v Lešně česky (1632), latinsky (Ratio Disciplinae Ordinisque ecclesiastici in Unitate Fratrum Bohemorum) a německy (Kirchen Ordnung, wie sie in der vereinigten Böhmischen Bruderschaft gehalten wird) r. 1633.

Na synodu seniorů českých, polských a moravských, jak je výslovně uvedeno, v Ostrorogu v dubnu 1633 „Naostatek przytomnym Patronom po exemplarzu Rządu Czeskim Językiem wydanego darowano“ (1.15_a). Na závěr tohoto zasedání se pak přítomní usnesli, aby byl Řád přeložen do polštiny, „której prace Brat miły Paweł Orlicz podjął się ochotnie“ (1.22_a, podobně 1.17_b). Překlad byl skutečně vyhotoven, dokládá to zápis synodu v Ostrorogu z následujícího roku, který věnuje Řádu Jednoty první usnesení, jež zní: „Brat Paweł Orlicz oddał na polski język przełożony Rząd Jednoty, który znowu Braci Ministrom ku przeczytaniu dany i od nich przyjęty jest. A za tą przyczynę między Bracią Czechami i Polakami, dawne zjednoczenie się obnowiło, i tą Constituciją potwierdziło; aby jako dotychmiast było, tak żeby i na potym jedną Jed-

notą zostawali . . . Tak, aby, nawrócili Bóg Bracią Czechy do miejsc ich, jedni bez drugich nic nie działali, synodów nie miewali, odmian żadnych nie czynili, bez wiadomości, porady, a w rzeczach większych i bez przytomności jedni drugich“ (1.38_{a-b}). Toto znění jasně ukazuje na těsné spojení obou větví Jednoty, s nímž se zde programově počítá i do budoucnosti. Vedení Jednoty se v tomto smyslu odvolává i na starší usnesení a tradici, jak pěkně dokládá zápis ze shromáždění starších, konaného v Lešně (od 2. VII. 1633). Hovořilo se zde mj. o obtížích spojených s vysíláním polských bratrských studentů na zahraniční akademie, na něž není dostatek finančních nákladů, a přitom „ministrów koniecznie potrzeba, i każdy zbor chce mieć uczonego ministra“ (1.33_b). Byla učiněna některá opatření a při této příležitosti připomenuto usnesení schválené v r. 1612 v Brandýse: „o chowaniu niektórych czeskich młodzieńców w Polsce, a Polskich w Czechach, na tej Convocatiej przypomiono było; concludowano, jeźliby Pan Bóg do Czech dał się znowu Bracii nawrócić, aby na to pamiętano. A takowe per filios Unitatis commercium aby utwierdzone było; jako dla związku doskonalszego Jednoty a społeczności, tak dla poznania się większego jednych z drugimi; więc i dlatego, aby jedni drugich języka powiadomi byli“ (1.34_a).

Pokud jde o polský Řád Jednoty, vytištěn zřejmě skutečně nebyl. Doklady ze synodálních zápisů však vyvracejí soud J. V. Nováka, který v předmluvě k vydání Řádu ve Veškerých spisech J. A. Komenského uvádí, že polský překlad nebyl pořízen, což svědčí podle něho o vnitřním úpadku Jednoty v Polsku.²⁵ Problém polské verze bratrského Řádu bude třeba ještě zevrubně prostudovat.

Jak snad předložené ukázky ze synodálních protokolů ukázaly, představují tyto zápisy cenný zdroj k celému komplexu otázek. Přinášejí konkrétní údaje o jednotlivých osobách, cenné informace o připravovaných knihách, stejně jako doklady osvětující celkové postavení pobělohorské emigrace v Polsku i její vztahy k zdejším prostředí a domácímu obyvatelstvu. Na tomto vybraném souboru dokumentů se nám promítá celá třicetiletá historie — od příchodu do Království polského po dobu bezprostředně následující po lešenském požáru.

Od počátku byly navazovány těsné svazky mezi polskou a českou bratrskou obcí, i když např. v Lešně byly bohoslužby odělené (české se konaly nejprve v budově gymnázia). Jazykový rozdíl nečinil zřejmě potíže, naopak brzy se projevuje u bratrských kazatelů schopnost kázat česky, polsky, často také německy; tento jazykový bi- až trilinguismus není příznačný jen pro Komenského. Starší Jednoty, jak plyne z citovaných dokumentů, záměrně tyto znalosti podporovali a rozvíjeli u bratrské mládeže. Byli k tomu vedeni jistě v nemalé míře důvody praktickými, totiž nutností zaměstnat četné bratrské duchovní, kteří se octli v cizině. Velmi silné bylo také vzájemné působení kulturní. Nemusíme snad ani podrobněji dokládat výsadní postavení a autoritu osobnosti Komenského v lešenském vědeckém a kulturním prostředí. Pozoruhodný je však např. uvedený doklad projeveného zájmu o poezii Jana Kochanowského v jinak blížie neznámé tvorbě Daniela Levinského.

Vztahy, které se vytvořily mezi českou a polskou větví Jednoty po Bílé hoře, navazovaly ostatně na tradici první bratrské emigrace v Polsku v polovině 16. století. Přirozeně se pak prohlubovaly existencí prodlužujícího se exilu, i když naděje na návrat do vlasti je stále přítomna v myslích bratrských představitelů i v usneseních přijatých v jejich shromážděních. Ve třicátých letech

17. století nedošlo pouze ke spojení mezi českou a polskou větví Jednoty a k sjednocení obřadů mezi velkopolskými, malopolskými a litevskými provinciemi (o němž se jednalo v Orle 1633 a ve Włodawě 1634 — i o přípravách na tato rokování nalézáme v synodálních zápisech početné doklady), ale i mezi Jednotou v Polsku a tamější reformovanou, tj. kalvínskou církví, která představovala nejpočetnější reformační vyznání v polské společnosti, ovšem v této době překročila již zenit svého rozkvětu. Situaci vystihuje velice dobře již citovaný výrok Komenského v dedikaci Manuálu, kde říká, že se později začali cítit jakoby doma.

V 50. letech byla vlastní Jednota již velmi oslabena. Lze to ilustrovat rovněž synodálními zápisy; na lešenské konvokaci zahájené 18. VI. 1649 se jednalo mj. o tom, zda je potřeba, aby po smrti seniora Pavla Fabricia byl přidán Komenského kolega: „Conclusum, non videri. Gdysz nulla necessitas exigit, zwłascza ad eam paulitatem reductâ Unitate Fratrum Bohemorum, cuius regimini sufficit jeden Senior, mający ku pomocy dwu Seniorów Polskich“ (1.140_a). V této době řada jejich představitelů zemřela a generace, která se narodila již v Polsku, nebo ti, kteří sem přišli v dětském věku, se postupně nutně asimilovali v polském prostředí. Dále pak požár Lešna přispěl k definitivnímu rozptýlení české emigrace. I když se po r. 1656 ještě v Lešně obnovily české bratrské bohoslužby, neměly již dlouhého trvání. Posledním českým kazatelem v Lešně byl Jan Tobian, který sem přišel ze slovenské Skalice, podle F. Hrejse se konaly poslední bohoslužby v Lešně r. 1710²⁶ (někdy bývá uváděn rok 1709).

Pro postavení bratrské emigrace byl velice důležitý vztah Jednoty v Polsku k ostatním reformačním vyznáním. I tento problém můžeme v synodálních aktech velice dobře sledovat. Od 30. let začali se totiž zejména do Lešna stěhovat slezští luteráni, především z Góry (Gurau), což vedlo ve městě k řadě konfliktů. Neméně zajímavé jsou doklady o tom, jak se vedení Jednoty vyrovnávalo se setkáním se socinianismem. Odmítavé stanovisko se neprojevovalo v zásadních rozhodnutích, ale v usneseních reagujících bezprostředně na konkrétní situaci (sociniánské pohřby, křty ad.). Prostudování synodálních zápisů, případně jejich vydání, přinese nepochybně ještě mnohé další cenné poznatky.

¹ B. Ryba, *Zpráva správce archivu fotokopii starých rukopisů a tisků*. Věstník ČAVU 52, 1943, 149. — Exemplář se nyní nachází v Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV, fotoarchív, sign. 90.

² M. Bohatcová, *J. A. Komenský. Soupis rukopisů*. Praha 1957. 36.

³ *Dva prameny k dějinám Jednoty bratrské*. In: *Studia z dziejów polskich i czechosłowackich*. T. 1. Wrocław 1960, 317—334.

⁴ *Lešenské synody a Komenský*. Křesťanská revue 29, 1962, 255—256.

⁵ J. Pavelčík v letáku Muzea (b. r.).

⁶ Synodalia polských sborů vydává M. Sipayllo, *Akta synodów różnowierczych w Polsce*. T. 1. 1550—1560. Warszawa 1966; T. 2. 1560—1570 (1972); T. 3. Małopolska 1571—1632 (1983). — Zápisy velkopolských synodů bude obsahovat 4. svazek, který je v tisku.

⁷ Z tohoto hlediska se jimi zabývá autorka této stati ve studii *Die Synodalakten als die Quelle zur Erkenntnis des Lebens und Werkes J. A. Komenský*. *Acta Comeniana* 6 1985, 117—135.

⁸ *Akta Braci Czeskich w Wielkopolsce w latach (1507) 1557—1817 (XX w.)*. Przewodnik po zespolie oprac. J. Bielecka. Warszawa 1981. — Dále M. Bečková, *Jan Amos Komenský a Polsko*. Praha 1983 (zejména 3. kapitola).

⁹ *Dekrety Jednoty bratrské*. Praha 1865.

¹⁰ J. Bidlo *Jednota bratrská v prvním vyhnanství*. D. 3. Praha 1909, IX-X) přetiskuje z tohoto rukopisu rozdělení na jednotlivé fascikly.

- ¹¹ Op. cit. (pozn. 8), 30.
¹² *Veškeré spisy J. A. Komenského*. Sv. 17. Brno 1912, 66.
¹³ F. Hrejsa, *Sborové Jednoty bratrské*. Praha 1939, 187—188.
¹⁴ Citováno podle fotokopie v Muzeu J. A. Komenského v Uherském Brodě.
¹⁵ M. Bečková, op. cit. (pozn. 8), 60.
¹⁶ F. Hrejsa, op. cit., 188.
¹⁷ F. Hrubý, *Prosebný list 36 česko-moravských kněží emigrantů knížeti Kríštofu Radziwiłlowi z r. 1629*. ČCH 38, 1932, 109—113. — Originál listu se nachází v Bibliotece Kórnické PAN (sign. 1540).
¹⁸ A. Węgierski, *Libri quattuor Slavoniae reformatae*, ... Amsterdam 1679. — Faksimile tohoto vydání, Warszawa 1973, 436. — A. Gindely, op. cit., 277.
¹⁹ F. Hrejsa, op. cit., 206, 183, 177.
²⁰ A. Węgierski, op. cit., 436.
²¹ VSJAK 18. Brno 1926, 1—18
²² Tamtéž, 4—5.
²³ A. Gindely, op. cit., 279.
²⁴ Tamtéž.
²⁵ Sv. 17, op. cit., 8.
²⁶ Op. cit., 193.

EINE QUELLE ZU DEN GESCHICKEN DER TSCHECHISCHEN EMIGRATION IN POLEN IN DER ZEIT NACH DER SCHLACHT AUF DEM WEISSEN BERG

In der Bibliothek des Nationalmuseums in Prag, im Photoarchiv des Instituts für tschechische und Weltliteratur der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften und im J. A. Komenský-Museum in Uherský Brod werden Photokopien von Protokollen der in Polen stattgefundenen Synoden aus den Jahren 1629 bis 1658 aufbewahrt. Ihre Originale befinden sich im Privatbesitz. Die Protokolle sind polnisch abgefaßt, mit Ausnahme eines deutschen Textes und eingeleger Briefe in deutscher und lateinischer Sprache. Sie wurden offenbar im Hinblick auf Komenský gesammelt. Bis auf geringfügige Auszüge wurden sie nicht publiziert.

Die Synodalakten sind eine wertvolle Informationsquelle über viele Fragen hinsichtlich des Lebens der Brüdergemeinden. Sie verzeichnen die Ordinierung von Priestern, Konsenioren und Senioren, behandeln die Schulen der Brüderunität, enthalten Aufzeichnungen, manchmal sogar auch Auszüge aus Synodalpredigten (was besonders bei Komenský wichtig ist, denn die Handschriften seiner Predigten aus dieser Zeit fielen beim Brand von Lešno den Flammen zu Opfer), erfassen die Verteilung der Geistlichen der Brüderunität.

Als Beispiel wird ein Beleg über Daniel Levinský angeführt; sein zur Melodie Kochanowskis zum 22. Psalm verfaßtes Lied druckte Komenský in der Dedikation zum Werk *Manuálník* ab. — Zitiert werden weiter Beschlüsse über die Anfertigung einer polnischen Übersetzung der Kirchenordnung der Brüderunität, von der vermutet wird, daß sie nicht verwirklicht wurde.

Die Synodalaufzeichnungen verweisen auf die enge Zusammenarbeit, ja geradezu auf den Zusammenschluß des tschechischen und polnischen Zweiges der Brüderunität, was durch die Existenznot, das andauernde Exil, bedingt war und später dann zum Untergang der selbständigen tschechischen Brüdergemeinden in Polen führte.

